

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Vad fikar de efter?

En studie i hur kyrkfikat påverkar upplevelsen av gemenskap i
Svenska kyrkan

Gathering after Sunday service

A study of the relationship between gathering after Sunday
service and the conception of community in Church of
Sweden

Elinda Martinsson

Termin: VT24

Kurs: RT1400 Religionsvetenskap och teologi,
examensarbete för kandidatexamen, 15 hp

Nivå: Kandidat

Handledare: Karin Rubenson

Abstract

In most churches in Church of Sweden there is *fika* after the Sunday service. The word *fika* is part of the Swedish culture. It is a gathering that gives people a break and a common *fika* includes coffee, tea and a cookie or cake. I will use the Swedish word *kyrkfika* when I'm describing the practice. *Kyrkfika* signify *fika* after worship service. The aim of this study is to explore ministers' perception of the relationship between *kyrkfika* in the Church after Sunday service and the perception of community in the congregation. To answer the question a qualitative semi-structured interview study was conducted with four different ministers employed in two different congregations of the Church of Sweden that offers *kyrkfika* inside the church building. The interview material was analyzed through two methods. The first was open coding with the titles "worship community," "theology and ecclesiology" and "the church as a holy building." The second was axial coding where *kyrkfika* was the causal condition. The titles in the open coding came from the theories that I used. The study result is that *kyrkfika* has an influence on the perception of the community in relation to the ministers. The ministers have an aim to make the congregation more of a whole congregation instead of many worshipers. My conclusion is that *kyrkfika* is important and when it is served inside of the holy building the congregation seems to make the church their second home.

Innehåll

Abstract	2
1 Inledning och bakgrund.....	4
1.1 Svenska kyrkans organisation.....	4
1.2 Kyrkfika	5
2 Syfte och frågeställning.....	6
3 Metod	6
3.1 Intervjuer	6
3.2 Avgränsningar	7
3.3 Analysmetod	8
4 Teori.....	8
4.1 Gudstjänstgemenskap	9
4.2 Teologi och ecklesiologi.....	9
4.3 Vardaglig användning av kyrkorummet	11
5 Tidigare forskning	12
5.1 Gudstjänstgemenskap	13
5.2 Teologi och ecklesiologi.....	14
5.3 Vardaglig användning av kyrkorummet	15
6 Material	16
6.1 De studerade församlingarna	17
6.2 Informanter.....	17
7 Analys	18
7.1 Gemenskap.....	18
7.2 Inkludering	19
7.3 Ansvar	19
7.4 Teologi och ecklesiologi.....	20
7.5 Vardaglig användning av kyrkorummet	21
8 Diskussion.....	22
8.1 Gudstjänstgemenskap	22
8.2 Teologi och ecklesiologi.....	23
8.3 Vardaglig användning av kyrkorummet	25
9 Slutsats	26
Källförteckning	28
Bilagor	30

1 Inledning och bakgrund

Gudstjänsten går mot sitt slut och prästen säger sändningsorden ”Gud sänder oss att dela bröd och fred.”¹ Det är en signal till församlingen för att de ska ut och dela med sig av det goda som har delats i gudstjänsten. I många församlingar är kyrkfika ett första steg i det fortsatta delandet. I Sverige fikar vi för att fira, trösta, lära känna och så vidare. Det är en social aktivitet som inkluderar två eller fler och innebär ett avbrott i det man annars är sysselsatt med.² Svenska kyrkan är en del av det svenska samhället och självklart fikas det även där. Men hur påverkar fikat människors upplevelse av gemenskap med dem de möter i fikat? När prästen sagt sändningsorden är gudstjänsten slut och den gudstjänstfirande församlingen blir då erbjuden att stanna på en fika. Fikan serveras i ett församlingshem, annan samlingslokal eller inne i kyrkan. Jag blev nyfiken på om det fanns några motsättningar mellan en vardaglig praktik som fika och kyrkan som heligt rum, får man lov att nyttja Guds hus till en social, vardaglig aktivitet? Då gemenskap är ett ständigt återkommande ord i kyrkliga sammanhang undrar jag hur kyrkfikat påverkar upplevelsen av gemenskapen och när jag inte hittar någon forskning på det får jag undersöka det själv.

För att ge en inblick i kyrkfikat som studieområde kommer jag här nedan presentera en bakgrund där jag ger en övergripande förklaring till Svenska kyrkan som organisation. Det är för att ge en förståelse för vad jag menar när jag skriver församling längre in i uppsatsen. Jag kommer även ge en kort förklaring till hur kyrkfikat kommit till och vad kyrkfika betyder i den här uppsatsen.

1.1 Svenska kyrkans organisation

Svenska kyrkan är organisatoriskt indelad i olika delar där församlingen är den minsta, och enligt kyrkoordningen den mest grundläggande delen i och med att den är närmast den gudstjänstfirande delen i kyrkan.³ Församlingen är den lokala enhet där gudstjänstlivet finns och utvecklas. I kyrkoordningen lyder beskrivningen av församlingarna:

Svenska kyrkan har en rikstäckande indelning i territoriella församlingar som pastorala områden. Församlingen är samtidigt en gemenskap av de människor som tillhör Svenska

¹ *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (Stockholm: Verbum AB, 2018), 142.

² ”Den svenska fikakulturen | Smaka Sverige”, text, Smaka Sverige, 18 augusti 2022, <https://smakasverige.se/nyheter/nyhetsarkiv/2022-08-18-den-svenska-fikakulturen>.

³ ”Kyrkoordningen,” (Svenska Kyrkan, 2024), åttonde avdelningen, inledningen.

kyrkan och är bosatta inom församlingens område. Det finns även icke-territoriella församlingar. Flera församlingar kan samverka i ett pastorat.⁴

Kyrkoordningen ger med den formuleringen möjlighet till flera olika tolkningar av församlingsbegreppet. Fredrik Modéus, biskop i Växjö stift har formulerat att församlingen kan förstås som den gudstjänstfirande församlingen och de anställda eller som de som bor eller vistas inom församlingens gränser. Den gudstjänstfirande församlingen är de som kommer till kyrkan och firar gudstjänst, det vanligaste är att det är de regelbundna gudstjänstfirarna som inkluderas i den här gruppen. Gruppen de anställda är alla anställda i organisationen Svenska kyrkan men där prästen ofta har en särställning i och med sin ämbetsroll.⁵ De som bor eller vistas i en församling är del av församlingen oavsett om de är medlemmar i Svenska kyrkan eller ej. Detta är det så kallade vistelsebegreppet vilket församlingen som organisation behöver förhålla sig till.

Svenska kyrkans församlingar har enligt kyrkoordningen som grundläggande uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning, utöva diakoni och mission.⁶ Det är fastställt att det i varje pastorat ska firas en huvudgudstjänst varje söndag och kyrkliga helgdagar. Vissa undantag kan finnas om domkapitlet har godkänt det.⁷ När en gudstjänst firas följs ordningen som anges i *Handbok för Svenska kyrkan*.⁸

1.2 Kyrkfika

I de flesta församlingar finns det möjlighet till kyrkkaffe i anslutning till söndagens gudstjänst. Det är en tradition som finns nämnd i tidningar från 1920-talet och har utvecklats från att ha serverats hemma hos någon församlingsbo till att anordnas i församlingshemmet eller annan lokal som tillhör församlingen.⁹ Den vanligaste benämningen på samkvämet efter gudstjänsten är kyrkkaffe men jag har valt att använda mig av begreppet kyrkfika¹⁰ då det är ett begrepp som jag uppfattar inkludera mer än bara kaffe och kaka, det kan finnas korv med bröd eller något annat matigare som då inte skulle rymmas i kyrkkaffet.

⁴ "Kyrkoordningen," andra avdelningen, inledningen.

⁵ Fredrik Modéus, *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet* (Stockholm: Verbum, 2005), 19.

⁶ "Kyrkoordningen," kapitel 2, 1§.

⁷ "Kyrkoordningen," kapitel 17, 3§.

⁸ *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, 10–14.

⁹ Therese Götberg, "Kyrkkaffe - gemenskap och tradition", *Hej livet*, 28 oktober 2022, <https://www.hejlivet.se/kyrkkaffe-gemenskap-och-tradition/> (hämtad 240312).

¹⁰ När ordet fika började användas på 1910-talet kom det som backslang av ordet "kaffi" som användes som alternativ för kaffe när man prata om kaffepaus. Källa: <https://www.ica.se/artikel/fika-historia/> (hämtad 240507).

2 Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur präster upplever relationen mellan fika i samband med gudstjänsten i kyrkorummet och församlingssamfundet i Svenska kyrkan. Syftet uppnås genom den övergripande frågeställningen:

- På vilka sätt upplever präster att fika i kyrkorummet efter gudstjänsten påverkar församlingssamfundet i Svenska kyrkan?

Jag undersökte detta genom analysfrågorna:

- Hur är kyrkfikat prioriterat i de undersökta församlingarna i Svenska kyrkan?
- Vilket är syftet med kyrkfika enligt de intervjuade prästerna?
- Hur resonerar de intervjuade prästerna kring den fysiska placeringen av kyrkfikat?

3 Metod

Genom intervjuer med fyra präster som tjänstgör i församlingar där kyrkfika serveras i kyrkorummet har jag gjort en kvalitativ undersökning av prästernas upplevelse av kyrkfikats påverkan på gemenskapsupplevelsen i församlingar i Svenska kyrkan. Jag har valt att undersöka två olika församlingar, en landsbygdsförsamling och en större stadsförsamling. Församlingarna har valts ut enbart på grund av deras placering av kyrkfikat i kyrksalen. Alternativa platser till kyrkfika kan vara i ett församlingsshem, ett närliggande café, i prästgården eller hemma hos någon som är med i församlingen.

3.1 Intervjuer

I intervjuerna med prästerna använder jag mig av en semistrukturerad intervjumetod där jag utgår från en intervjuguide (se bilaga 1).¹¹ Genom den semistrukturerade intervjumetoden får informanten möjlighet att svara fritt och öppna sig för olika tankar som kommer ur frågor jag ställer. Jag ställer ibland frågor som inte finns med i intervjuguiden eller ställer dem i en annan ordning än vad jag från början tänkt utifrån de svar som informanterna svarar och hur de själva funderar. Detta gör intervjun mer lik ett samtal än en helt strukturerad intervju. Informanterna har inte fått ta del av intervjuguiden innan intervjusituationen vilket gör att deras svar är spontana. Hade de fått tillgång till frågorna tidigare så hade svaren eventuellt

¹¹ Monica Dalen, *Intervju som metod*, 2., utökad upplaga (Malmö: Gleerups utbildning, 2015), 34.

blivit annorlunda. För att låta informanterna tänka igenom frågorna har jag avsatt mer tid än vad jag beräknade att intervjuerna skulle ta. Detta för att låta prästerna få tid till reflektion under intervjusituationen.¹² Jag väljer att sitta själv med en informant åt gången då jag vill höra vad de har för tankar utan att de påverkar varandra. Intervjuerna spelas in så att jag kan fokusera på vad som sägs och hur det sägs, sedan har jag transkriberat intervjuerna samt fört in mindre anteckningar om kroppsspråk eller mimik för att ha möjlighet att gå tillbaka och analysera dem på ett grundligt sätt.¹³ En nackdel med intervjustudier är att en intervju är ett samtal som äger rum vid ett speciellt tillfälle. Dalen menar att det trots att intervjun sker muntligt är möjligt att använda transkriptionen som ett textmaterial. Svårigheten med det är att känslor och ickeverbala uttryck inte syns lika tydligt som det talade.¹⁴

3.2 Avgränsningar

Jag väljer att avgränsa studien till två församlingar i Göteborgs stift där man valt att ha kyrkfikat inne i kyrkan. Med kyrka avser jag i den här uppsatsen en byggnad som är invigd till gudstjänstrum så som det är bestämt i Kyrkoordningens 27:e kapitel. Då Svenska kyrkan är den organisation som jag själv har befunnit mig i och kommer att befinna mig i efter avslutade studier ser jag den som lämplig för min undersökning. En konsekvens av detta är att studien blir smalare än om jag hade inkluderat flera olika trossamfund. När jag väljer att studera en bekant miljö finns det risk för att jag inte upptäcker sådant som någon som kommer helt utifrån kanske kan upptäcka. Fördelen är att jag vet hur det går till och känner till vad som brukar hända under ett kyrkfika i Svenska kyrkan.¹⁵ Den geografiska avgränsningen är gjord av praktiska skäl där det för mig innebär en rimlig restid. Detta innebär att jag inte kan få en överblick över hur kyrkfikat påverkar församlingarna i hela Svenska kyrkan utan bara i de utvalda församlingarna. För att hitta en gemensam nämnare har jag valt församlingar som flyttat in kyrkfikat in i kyrksalen, det ger mig en något snävare ingång i mina studier. Att ta in en vardaglig praktik, som kyrkfikat är, i ett rum avsett för gudstjänster och heliga handlingar kan ses som uppseendeväckande vilket gör detta intressant att studera. Människorna jag genomför intervjuerna med är präster som tjänstgör i de aktuella församlingarna oavsett om de brukar närvarar vid kyrkfika eller ej. Då jag har ett intresse för om det finns en teologisk koppling till kyrkfikat väljer jag denna gång enbart präster eftersom

¹² Dalen, *Intervju som metod*, 43.

¹³ Dalen, *Intervju som metod*, 44.

¹⁴ Dalen, *Intervju som metod*, 73.

¹⁵ Dalen, *Intervju som metod*, 16.

de har en teologisk utbildning och kunskap som jag inte kan förvänta mig av andra församlingsmedlemmar. Det innebär att jag inte får veta hur övriga församlingsmedlemmar tänker kring kyrkfikats påverkan på upplevelsen av gemenskap i den gudstjänstfirande församlingen. Jag är medveten om att upplevelsen av gemenskap är olika beroende på vem som beskriver den och den gudstjänstfirande församlingen har med stor sannolikhet inte samma tankar kring den som prästerna har. Detta tar jag hänsyn till och utgår därmed från prästernas perspektiv när jag kodar intervjumaterialet. När jag gjorde urvalet av präster valde jag till en början dessa fyra som kommer ur olika kyrkliga traditioner och som blivit präster vid olika tillfällen i livet. Detta för att få en vidd i de teologiska tankarna och hur de ser på det heliga rummet. Då jag upplevde det som att deras svar på intervjuerna blev liknande valde jag att inte intervjua fler präster utan istället fokusera på analysen av det material jag fått in.

3.3 Analysmetod

För att analysera den information jag fick under intervjuerna har jag gjort en blandning mellan öppen och axial kodning. I den öppna kodningen har jag utgått från kategorierna ”teologi”, ”gudstjänstgemenskap” och ”kyrkan som heligt rum.” Kategorierna har jag fått fram när jag läst litteratur som jag hänvisar till i teorikapitlet. Från dessa ord har jag fått fram flera underrubriker. De underrubriker jag använt är: ”Gemenskap”, ”inkludering”, ”ansvar”, ”vardaglig användning av kyrkorummet” och ”teologi och ecklesiologi.” Underrubrikerna är framtagna genom översiktlig läsning av intervjumaterialet och den grundläggande frågeställningen som utgångspunkt. Den axiala kodningen är gjord med kyrkfikat som central händelse för att utifrån det kunna se reaktioner och konsekvenser av den.¹⁶ Konsekvenserna och reaktionerna blev delvis samma ord att utgå från som när jag gjorde den öppna kodningen.

4 Teori

Detta kapitel är strukturerat utifrån samma struktur som jag kommer använda mig av i kapitlet ”Diskussion”. Rubrikerna är ”Gudstjänstgemenskap”, ”Teologi och ecklesiologi” samt ”Vardaglig användning av kyrkorummet” då det är genom dessa begrepp som jag läst litteraturen och analyserat de intervjuer jag genomfört.

¹⁶ Dalen, *Intervju som metod*, 79–82.

4.1 Gudstjänstgemenskap

Gudstjänsten bygger på relationer och enligt ärkebiskop Martin Modéus finns det tre grundrelationer som är fundamentet i gudstjänsten. Det är ”relationen till Gud, relationen till medmänniskan/skapelsen och relationen till mig själv.”¹⁷ Han menar att en kristen människa är kristen oavsett var hon befinner sig men i gudstjänsten får hon möjlighet att möta andra kristna och där skapa en gemenskap. Det är ett sammanhang där kristna får tillfälle att påminna varandra om Guds kärlek. Det sker inte nödvändigtvis i gudstjänsten utan kan ske i anslutning till den. I mötet med varandra kan församlingsmedlemmar påminna varandra om att de alla behövs med sina olikheter som enligt Modéus är en viktig poäng i den kristna gemenskapen.¹⁸ Gudstjänstgemenskapen får fortsätta i kyrkfikat när människor möts och delar gudstjänsterfarenheter. Modéus berättar om Greta och Pelle som har helt olika uppfattningar om psalmerna som sjungits under högmässan. När de delar sina tankar om detta med varandra öppnas en ny form av gemenskap.¹⁹

4.2 Teologi och ecklesiologi

I boken *Gudstjänstens kärnvärden* (2013) listar Modéus vad människor upplever som viktigt i gudstjänsten. Där framkommer att gemenskap, delaktighet, glädje, beröring, helighet, igenkännande, öppenhet, trygghet, äkthet och närvaro är värden som är viktiga för gudstjänstfirande människor.²⁰ Modéus hänvisar till Jürgen Habermas modell kring livsvärld/system men med en ändring i formuleringen till livsvärld/systemvärld då han inte använder modellen så som den är formulerad från början.²¹ Habermas modell är en sociologisk teori som bygger på att systemvärlden invaderar livsvärlden. Förenklat innebär det att livsvärlden är den sociala världen och systemvärlden är ”de styrande mekanismerna i ett självreglerande system.”²² När Modéus beskriver livsvärlden och systemvärlden tar han hjälp av två karaktärer i berättelsen *Djungelboken*. Baloo och Bagheera får symbolisera varsin värld. Baloo är den livsnjutande och relationsskapande björnen som tar livet som det kommer och lever helt i livsvärlden. Bagheera vill ha ordning och reda, människan ska vara i människobyggnaden och han uppskattar inte när Baloo plötsligt tycker att det är dags för en dans,

¹⁷ Martin Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten* (Stockholm: Verbum, 2013), 235.

¹⁸ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 238.

¹⁹ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 154–155.

²⁰ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 24–25.

²¹ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 48.

²² Per Månson, *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*, 9. uppl (Lund: Studentlitteratur, 2015), 319.

helt oplanerat, han lever i en värld där organisation får vara huvudfokus nämligen systemvärlden.²³ När Baloo får ansvaret för Mowgli går han från att vara en sur och grinig pojke till vara ”nöjd med allt vad livet ger.” Men både Mowgli och Baloo upptäcker att det även i djungeln finns en systemvärld att anpassa sig till. Det finns ordningar att följa och hierarkier att vara medveten om. Modéus menar att systemvärlden har till syfte att berika livsvärlden. Han anser dock att kyrkan behöver vara på sin vakt så att systemvärlden inte tar över och förstör för livsvärlden.²⁴

Stockholms stifts biskop Andreas Holmberg förklarar i sin avhandling *Kyrka i nytt landskap* (2019) hur ”levd ecklesiologi” kan studeras. I den levda ecklesiologin finns både systemvärlden och livsvärlden med som viktiga komponenter då den är en ecklesiologi som formar sig efter den församling som finns samtidigt som det finns en struktur och medvetenhet om det kulturella arvet. Han skriver att ecklesiologi är ”teologiska föreställningar av vad kyrkan bör vara” och när ecklesiologin levts ut innebär det att den formas av och med församlingen och dess liv.²⁵ Detta går i sin tur att koppla till det som står här ovan, att kyrkan behöver vara en gemenskap där delaktighet och glädje är viktiga delar. Han skriver om en ”levd ecklesiologi”²⁶ som är en blandning av operativ och implicit ecklesiologi. Operativ ecklesiologi är det som sker i församlingen, det som utformas av den församling som finns just nu. Den operativa ecklesiologin är inte alltid synlig för församlingen själv men blir synlig när någon studerar den. Implicit ecklesiologi kan förklaras som uppfattningar av vad kyrkan är eller vilka förväntningar man har på kyrkan. Detta tar sig i uttryck i samtal om eller handlingar i kyrkan. Implicit och operativ ecklesiologi ligger nära varandra och det ena utesluter inte det andra.²⁷ Tillsammans kan den operativa och den implicita teologin bidra till möjligheten att studera ecklesiologin utifrån begreppet ”levd ecklesiologi.”²⁸

Jonas Idestrom förklarar i sin doktorsavhandling *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exemplet Svenska kyrkan i Flemingsberg* (2009) kyrkan som en social kropp och en förlängning av kyrkan som Kristi kropp.²⁹ I detta sammanhang betyder kyrkan den världsvida kristna gemenskapen och inte kyrkobyggnaden. Idestrom utgår från

²³ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 49.

²⁴ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 162.

²⁵ Andreas Holmberg, *Kyrka i nytt landskap: en studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan* (Skellefteå: Artos Academic, 2019), 16.

²⁶ Holmberg, *Kyrka i nytt landskap*, 26.

²⁷ Holmberg, *Kyrka i nytt landskap*, 24–25.

²⁸ Holmberg, *Kyrka i nytt landskap*, 26.

²⁹ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet: en studie av implicit ecklesiologi med exemplet Svenska kyrkan i Flemingsberg*, *Bibliotheca Theologiae Practicae* 85 (Skellefteå: Artos, 2009), 36.

Sven-Erik Brodds ecklesiologiska teori som grundar sig på Paulus förklaring av kyrkans förhållande till Kristus genom kroppsanalogin i 1 Korintierbrevet 12:12 där Paulus skriver ”Ty liksom kroppen är en och har många delar och alla de många kroppsdelarna bildar en enda kropp, så är det också med Kristus.” Han beskriver alltså hur kroppens delar är viktiga men det är helheten som blir bärande. Delarna kan vara människorna som finns i sammanhangen men det kan även vara de olika grupper, aktiviteter och verksamheter som erbjuds. Gudstjänsten är en viktig del, kyrkfikat är en annan och barnverksamheten är en tredje. Alla delar blir en helhet som i sin helhet kan bilda kyrkan och kyrkan är enligt Ideström en social kropp där Kristus är den sammanhållande länken. Han ser att det finns svårigheter med kroppsanalogin framför allt när det kommer till att värdera de olika kroppsdelarna olika. Ideström menar att det finns en distinktion mellan ”sakramentala och icke-sakramentala strukturer” där det är de sakramentala strukturerna ”som förverkligar kyrkans existens som Kristi kropp.”³⁰ Kyrkfikat ingår inte i de sakramentala strukturerna vilket gör att kroppsanalogin så som Brodd uttrycker den har sina svårigheter. Det finns dock en öppning för när Ideström visar på hur det i kroppsanalogin finns behov av både sakramentalt och vardagligt för att kyrkan ska bli en kyrka i samhället. Med andra ord finns det självklart färdig mall för hur en församling ska se ut för att passa in i kroppsanalogin.

I doktorsavhandlingen *Kyrkbänksteologi: en studie av gudstjänstfirares liturgiska praktikers teologi* (2023) använder sig teologen Elin Lockneus av begreppet ”gemenskapa” vilket är ett konstruerat verb av gemenskap och innebär att människor ”skapar och ger förutsättningar till gemenskap.”³¹ Att gemenskapa menar Lockneus pågår i vissa kyrkor men inte i alla. I en av de kyrkor hon studerade ägnade sig församlingen tydligt åt att gemenskapa det att de kom till kyrkan till det att de lämnade den. De ägnade sig åt att gemenskapa innan, under och efter gudstjänsten. Den andra församlingen ägnade sig enbart åt att gemenskapa under själva gudstjänsten. Det gör att kyrkfikat kunna passa in i detta begrepp när kyrkfikat fungerar på ett önskvärt sätt men det är inte en självklarhet att det går att använda. Det beror på hur församlingen väljer att använda kyrkfikat.

4.3 Vardaglig användning av kyrkorummet

Kyrkorna är byggda som heliga rum. De är invigda och avsedda för gudstjänstfirande samt möte mellan människor och Gud. Det har genom tiden funnits flertalet diskussioner kring vad

³⁰ Ideström, *Lokal kyrklig identitet*, 37–39, 204.

³¹ Elin Lockneus, *Kyrkbänksteologi: en studie av gudstjänstfirares liturgiska praktikers teologi* (Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag, 2023), 130–132.

som är tillåtet och vad som inte är det i det heliga rummet.³² Ärkebiskop emeritus KG Hammar skriver till biskopsmötet 2001:

Kyrkorummen inom Svenska kyrkan är främst rum för Svenska kyrkans olika gudstjänster. Genom invigning är de avskilda för detta ändamål och därför skall där inte förekomma något som strider mot kyrkans tro, bekännelse och lära eller i övrigt kränker kyrkorummets helgd. Samtidigt bör kyrkorummen vara öppna för många och kunna inrymma mycket.³³

Även i kyrkoordningens 41:a kapitel går det att läsa om hur kyrkorummen får användas. Där står det att kyrkorna får användas till annat än kyrkliga handlingar om ”kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet.”³⁴

Hammar nämner ett flertal olika tillfällen då kyrkorummet används till annat än gudstjänst eller kyrkliga handlingar. Han ägnar ett helt avsnitt åt ”icke-kyrkliga ändamål”³⁵ och beskriver då hur kyrkan kan användas till bland annat konserter, skolavslutningar och scoutmöten. Han menar att ”upplåtelse bör ske generöst” så länge som kristna värderingar inte kränks. Det finns även en kulturhistorisk aspekt som Hammar pekar på vilken gör att kyrkor bör vara öppna för människor som av olika anledningar finner intresse av att besöka kyrkobyggnader.³⁶

5 Tidigare forskning

Kyrkfikats påverkan på gemenskapen i församlingar är ett tämligen outforskat fält. Det upptäckte jag när jag började söka efter tidigare forskning. Det gjorde att jag behövde söka bredare och valde därmed att söka inom fältet gudstjänstgemenskap, teologi och ecklesiologi och kyrkan som heligt rum. De artiklar och avhandlingar jag presenterar nedan finns med för att de på olika sätt berör kyrkfikats betydelse för upplevelsen av gemenskap i Svenska kyrkan. För att få en överblick över den forskning som finns har jag byggt detta kapitel utifrån samma struktur som ”teorikapitlet.” ”Gudstjänstgemenskap”, ”Teologi och ecklesiologi” och ”Vardaglig användning av kyrkorummet.” Gudstjänstgemenskap och teologi och ecklesiologi är rubriker där det finns mycket forskning. Däremot när det kommer till vardaglig användning

³² Hedvig Brander Jonsson, ”Aspekter på det heliga rummet inom Svenska kyrkan”, *Svenskt gudstjänstliv* 2008: 8, åtkomstdatum 04 april 2024, <https://journals.lub.lu.se/sgl/article/view/6188>.

³³ KG Hammar, *Det heliga rummet. Om upplåtelse av kyrka* (Biskopsmötet, 2001), 5.

³⁴ ”Kyrkoordningen,” kapitel 41, 3§.

³⁵ KG Hammar, *Det heliga rummet. Om upplåtelse av kyrka*, 16.

³⁶ KG Hammar, *Det heliga rummet. Om upplåtelse av kyrka*, 11.

av kyrkorummet så fanns det mindre än vad jag trodde att jag skulle finna. Det som finns är i första hand sådant som berör det kulturella, till exempel när det anordnas konserter eller konstutställningar i kyrkor. När jag läst sådan forskning har det kulturella varit i fokus, inte kyrkorummet som heligt rum vilket är det jag är intresserad av.

5.1 Gudstjänstgemenskap

Gemenskap i gudstjänsten kan ses på flera plan och i *Gudstjänstens kärnvärden* skriver Martin Modéus om tre grundrelationer som är fundamentet i gudstjänsten. Han utgår från Jesu dubbla kärleksbud så som det är formulerat i Matteusevangeliet 22:37-39

Du ska älska Herren, din Gud, med hela ditt hjärta och med hela din själ och med hela ditt förstånd. Detta är det största och första budet. Sedan kommer ett av samma slag: Du ska älska din nästa som dig själv.

De tre relationerna är relationen till Gud, relationen till medmänniskorna och relationen till mig själv. Gemenskap menar Modéus kan ”ses som en sammanfattning av den andra grundrelationen.” Gemenskap är ett grundläggande mänskligt behov och det är i gemenskap som gudstjänsten och det mänskliga livet får djup. Konsten för kyrkan är enligt Modéus att skapa en äkta gemenskap, inte bara en symbolisk gemenskap. Det är när den äkta gemenskapen infinner sig som församlingen får möjlighet att möta varandra i livsvärldsgemenskapen.³⁷ Modéus beskriver olika former av samlingar och grupper i Svenska kyrkan och menar att det är viktigt att hitta former där människor känner att de är välkomna att dela gemenskapen. Det tänker jag är nära det jag kommer fram till i min slutsats senare. När jag läst *Gudstjänstens kärnvärden* har jag många gånger fått bekräftelse på att det finns ett intresse för det ämne jag valt.

Inför prästmötet 1980 i Strängnäs stift skrev prästen Björn Svärd om de troendes gemenskap och församlingens möjlighet till andlig utveckling och mognad. Han nämner där att kyrkfikats uppgift är ”att förstärka gudstjänstens gemenskapsfunktion.” Svärd studerade S:t Mikael's församling i Örebro och reflekterade över att han inte lyckades bilda sig en uppfattning om hur kyrkfikat uppfattades av kyrkbesökarna men han kom fram till att det förstärkte ”hemkänslan och vi-känslan bland dem som mer eller mindre regelbundet deltog i

³⁷ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 235–237.

kyrkkaffet.”³⁸ Detta är den artikel som ligger närmast min uppsats. Tyvärr finns det ingen nyare vilket hade varit intressant då de har skett stora förändringar i samhället på 44 år. Den största är att Svenska kyrkan sedan år 2000 ett trossamfund som inte är anslutet till staten. Även om Svenska kyrkan fortsatt har vissa privilegier jämfört med andra trossamfund.

Teologen Patrik Hagman skriver om ”den annorlunda gemenskapen” i sin bok *Om sann gemenskap: att leva i en kapitalistisk hederskultur* (2014). Han menar att den kristna gemenskapen skiljer sig från annan gemenskap genom att den kristne även har en gemenskap med Gud. Den sanna kristna gemenskapen formas i gudstjänsten men den stannar inte där. Gemenskapen som finns för alla kristna sprids ut i allt som rör de kristnas liv, så även kyrkfikat. Det är genom arbete för en gemenskap som kyrkan blir kyrka i ordets sanna betydelse skriver Hagman. Det är alltså inget som sker av sig själv utan det krävs engagemang och en strävan efter att nå utanför kyrkportarna. Gemenskap finns på många håll i samhället men den gemenskap som kristna förenas i erbjuder alla en uppgift och en plats. Hagman förklarar hur den kristna gemenskapen med en innerlighet förenar människor oavsett om de är lika eller olika, främling eller vän.³⁹

Dessa tre teologers forskning framhåller gemenskapstanken på olika sätt men har ett gemensamt tänk kring vad gemenskapen bör innebära och vilka konsekvenser den får. De pekar alla tre på att intresset för människor bör ligga till grund för hur de hitta gemenskapen. Den kristna tron finns med som grund men på vilket sätt de önskar dela den behöver ledare för kyrkan vara lyhörda för.

5.2 Teologi och ecklesiologi

Andreas Holmbergs avhandling *Kyrka i nytt landskap* (2019) är den studie som jag uppfattar som ämnesmässigt närmast min uppsats. Han studerar ecklesiologi i Svenska kyrkan dock med fokus på mångkulturella församlingar vilket jag inte har lagt någon vikt vid i min studie. Holmberg förklarar hur han menar att ”den levda ecklesiologin som framträder i det empiriska materialet kan beskrivas som en tydligt *gemenskapsbetonande ecklesiologi*.” I den levda ecklesiologin är församlingsgemenskapen enligt Holmberg det mest centrala och helt avgörande för att det ska kunna finnas en öppenhet och mångfald i församlingarna.⁴⁰

³⁸ Kjell Byström m.fl., *Växtplatser: en studie i evanagelisation: inför prästmötet 1980 i Strängnäs stift* (Stockholm: Skeab Tryckmans, 1980), 163.

³⁹ Patrik Hagman, *Om sann gemenskap: att leva i en kapitalistisk hederskultur* (Skellefteå: Artos & Norma, 2014), 147–149.

⁴⁰ Holmberg, *Kyrka i nytt landskap*, 255.

Holmbergs inriktning på församlingar där det multikulturella tar stor plats är intressant för min studie då det kräver ett stort engagemang och lyhördhet för hur människor hitta gemenskap trots sina ibland stora olikheter. Han skriver att ”svenskkyrklig ecklesiologi ofta varit förbisedd eller förutsatt och sällan beskriven eller preciserad.”⁴¹ Vilket även är min erfarenhet. Det finns en medvetenhet och ett belysande av gemenskapstanken, inte bara som sociologisk utan även teologisk.

I avhandlingen *Lokal kyrklig identitet* (2009) studerar Jonas Idestrom den implicita ecklesiologin. Han studerar Svenska kyrkan i Flemingsberg och använder sig av implicit ecklesiologi då han menar att begreppet kan ”utgöra en teoretisk ram för studien inom vilken övriga teorier och analysbegrepp infogas.” Dessutom skriver han att det inte är kyrkans självmedvetenhet han studerar vilket hade gett honom en ingång till operativ ecklesiologi. Det finns dock inte per automatik någon motsättning mellan dessa två.⁴²

Elin Lockneus har i sin avhandling *Kyrkbänksteologi* (2023) studerat ”gudstjänstfirares liturgiska praktikers teologi.” Genom fältstudier där hon gör deltagande observationer med uppföljande intervjuer undersöker hon på vilket sätt teologi framträder i de liturgiska praktikerna som utövas i de församlingar som finns med i studien.⁴³ Lockneus kommer bland annat fram till att gudstjänstlivet pågår även efter avslutad gudstjänst. Hon beskriver det som att gudstjänstfirarna fortsätter att ”gemenskapa vid kyrkkaffe.”⁴⁴

5.3 Vardaglig användning av kyrkorummet

Anders Bäckström och Jonas Bromander gjorde på uppdrag av Svenska kyrkan en undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället. Detta gjordes 1995 och är därmed nästan 30 år gammal. Kyrkan och staten var inte separerade vid tiden då studien genomfördes vilket kan innebära att det skulle bli ett annat resultat om studien gjordes om i nutid. De studerade hur kyrkorummen användes och vilken betydelse de hade för det samhällen de fanns i. De kom fram till att kyrkobyggnaden var viktig för människor oavsett om de besökte kyrkan för gudstjänst eller inte. Studien visar på att människor besöker kyrkor av kulturellt intresse oftare än religiöst. Men den vanligaste anledningen är för att delta i kyrkliga handlingar.⁴⁵ Då samhället har genomgått stora förändringar sedan 1995 anser jag att

⁴¹ Holmberg, 350.

⁴² Idestrom, *Lokal kyrklig identitet*, 24.

⁴³ Lockneus, *Kyrkbänksteologi*, 46.

⁴⁴ Lockneus, *Kyrkbänksteologi*, 246.

⁴⁵ Jonas Bromander och Anders Bäckström, *Kyrkobyggnaden i det offentliga rummet: en undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället* (Uppsala: Svenska kyrkans centralstyrelse, 1995), 46–48.

det finns ett behov av en ny kartläggning av användandet av kyrkorummet. Detta borde ligga i Svenska kyrkans intresse.

Holy things (1998) är en bok där Gordon W. Lathrop ger en reflektion av vad den kristna liturgin har för inverkan på teologin. Han beskriver hur heliga handlingar och saker ibland får ett romantiserat skimmer över sig. Det blir heligare än vad de från början var tänkta att vara. Han ställer sig frågan: ”Om dessa saker är Guds, kan de då vara för mig?” Det heliga är något som berörs av Helig ande och därmed också blir heligt. Människor blir heliga genom andens beröring i bland annat eukaristin. Lathrop hänvisar till Paulus brev där han varnar folket i Korinth för att exkludera människor på grund av deras sociala status (1 Kor. 11:17-34). Han menar att den kristna gemenskapen är till för alla och det finns en öppenhet för alla att be och fira gudstjänst på ett sätt som är passande för dem. Att använda heliga saker på ett respektfullt sätt är en självklarhet men det betyder inte att människor ska vara rädda för att använda dem.⁴⁶ Lathrop öppnar upp för en vidgad betydelse av ordet helig när han lyfter hur Anden är ansvarig för att göra varelser och saker heliga. Han ger dessutom en förklaring för vad helig är och för vem de heliga sakerna är till. Det gör diskussionen kring hur det heliga rummet får användas intressant. Det blir ännu en dimension när människorna blir heliga av Helig anden och därmed får mandat att använda det heliga rummet.

6 Material

Jag har strukturerat detta kapitel med hjälp av rubrikerna ”De studerade församlingarna” och ”Intervjuer.” I mitt arbete är jag angelägen om att mina informanter ska få vara anonyma så långt det är möjligt. Detta ger dem en möjlighet att på ett avslappnat sätt säga vad de tänker och tycker utan att det ska riskera att det uppstår konflikter kring deras svar i de församlingar de tjänstgör i. Jag har valt att använda förnamn när jag refererar till informanterna. Dessa är pseudonymer. När jag skriver om församlingarna är även de benämnda med fingerade namn. Innan jag intervjuade prästerna har jag varit och deltagit i gudstjänst och kyrkfika för att på så sätt kunna bilda mig en uppfattning kring på vilket sätt det ser ut när kyrkfikat serveras och förtärs.

⁴⁶ Gordon W. Lathrop, *Holy Things: A Liturgical Theologie*, 1. paperback ed (Minneapolis: Fortress Press, 1998), 117-119.

6.1 De studerade församlingarna

Det är två mycket olika församlingar jag har valt ut präster i. Den ena är en större stadsförsamling, Nystad har varje söndag cirka 90 gudstjänstbesökare varav en fjärdedel till en tredjedel ungefär stannar på kyrkfika. Den andra församlingen, Stenå är en landsbygdsförsamling med cirka 15 gudstjänstbesökare varje söndag varav drygt hälften stannar på kyrkfika. Jag har därför valt att intervjua tre präster i Nystad församling och en i Stenå församling. Ingen av församlingarna för statistik över antalet deltagare i kyrkfika vilket gör att de siffror jag fått av informanterna är uppskattningar. Hur många som kommer på en gudstjänst förs det statistik över och de siffror jag presenterar är ett medeltal.

Nystads kyrka är en korskyrka och kyrkfikat serveras i det norra tvärskeppet. Kyrkan ligger centralt beläget i staden. Gudstjänstbesökarna tar sig dit på olika sätt då det finns möjlighet att åka kollektivt, gå eller ta bilen. Där finns även en barnhörna och ett mindre altare som används vid bland annat lunchböner. Det finns stolar ihopsatta till rader om cirka åtta platser vända mot det mindre altaret. Det finns även två små ståbord och ett bord som går att sitta cirka sex personer runt. Tidigare fikade de i en intilliggande byggnad men har nu valt att fika i kyrkorummet. De har även testat att ha varannan vecka i kyrkorummet och varannan vecka i annan byggnad.

Stenå kyrka är en kyrka från 1200-talet med ett långhus. Kyrkan ligger ute på landet och de flesta som kommer dit åker bil. Längst åt väster i långhuset finns det bord och stolar avsett för kyrkfikat. Där finns även lite informationsfoldrar.

6.2 Informanter

Björn är en man som varit präst i drygt 20 år. Han vigdes när han var lite mer än 30 år och hade därmed hunnit arbeta med annat innan han blev präst. Han har tjänstgjort i pastoratet i drygt nio år med början som komminister men sedan 2018 är han kyrkoherde. I pastoratet finns en gammal bruksort samt landsbygd.

Nästa präst är Olof, en man som prästvigdes för ca. 20 år sedan. Han hade lite ströjobb innan han blev präst vilket han blev lite innan han fyllde 30 år. Han har arbetat som komminister i pastoratet i 20 år och i församlingen i 12 år. I samma församling som Olof arbetar även Anna, en kvinna som även hon varit präst i ca. 20 år. Anna är arbetsledande komminister i församlingen sedan drygt fyra år tillbaka. Hon blev präst när hon var drygt 40 år och innan det dess hade hon ledande befattningar inom näringslivet. Anna och Olof arbetar i en stadsförsamling och där jobbar även Erik. Erik är en man som prästvigdes för lite mindre

än 20 år sedan då han var i 30-årsåldern. Innan prästvigning arbetade han i förskola och som illustratör. Han har varit i församlingen som komminister i sex år.

7 Analys

I detta kapitel kommer en presentation av de intervjuer jag genomfört. Det är strukturerat utifrån de gemensamma beröringspunkter som framkommit när jag analyserat intervjuerna, rubrikerna är ”gemenskap”, ”inkludering”, ”ansvar”, ”teologi och ecklesiologi” och ”vardaglig användning av kyrkorum.”

7.1 Gemenskap

I intervjuerna med prästerna framkommer hur gemenskapen i kyrkfikat är det som är viktigast vilket stämmer överens med Modéus tankar kring gudstjänstens kärnvärden. Som jag nämner tidigare anser Modéus att gudstjänsten bygger på tre grundrelationer,⁴⁷ något som alla fyra prästerna pratade om på olika vis. I Stenå reflekterade Björn över vikten av samtal som kunde få beröra gudstjänsten och sådant som hände i livet under vardagen vid samma fikabord. Erik var inne på samma linje som Björn: ”kyrkfikat är ett av få ställen där man som kristen får möjlighet att samtala kring livets svåra och livets goda samtidigt som det finns en öppenhet för att prata om Gud och vilken plats Gud har i livet.”

I Nystad berättar både Anna och Olof att det var en konflikt kring kyrkfikats vara eller icke vara. Olof beskriver hur de som inte ville ha kyrkfika motiverade det med att ”till kyrkan kommer man för att lyssna på predikan och sedan gå hem för att betrakta vad som sagts utan att bli distraherad av andra människor.” Här finns alltså en skillnad mot hur Modéus beskriver gudstjänstens relationsbyggande aspekter. Anna menar att kyrkfikat ger en öppenhet och välkomnar människor in i en gemenskap där ”Gud får vara en del mitt i livet samtidigt som församlingen lär känna varandra och får en möjlighet att fördjupa gemenskapen.”

Kyrkfikat är något som prästerna tänker är prioriterat att delta i och de anser att det bör ligga i prästers intresse att delta i kyrkkaffet då det är ett bra tillfälle att bygga relationer med församlingen. Prästerna i de studerade församlingarna har oftast fler än en gudstjänst per söndag. De upplever ändå att deras scheman är uppbyggda på sådant sätt så det finns

⁴⁷ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 235.

möjlighet att stanna åtminstone 15 minuter för att hinna prata som hastigast med den gudstjänstfirande församlingen.

När det kommer till kyrkfikat syfte uttrycker Anna det:

Jag har en önskan att en församling ska vara en mötesplats där vi mer och mer kan komma att känna att vi kan vara de vi är och tas emot med både högsta glädje och djupaste sorg.

Det finns liknande uttryck hos de andra tre informanterna också. Det är tydligt när jag analyserar intervjuerna att det är just gemenskapande som är huvudsyftet med kyrkfikat. Det får lov att ta olika uttryck beroende på vem som närvarar men öppenhet och närvaro är två återkommande ord.

7.2 Inkludering

En möjlighet med kyrkkaffet som lyfts fram i intervjuerna är möjligheten till inkludering. Björn menar att inkludering av alla är mycket viktigt. Han nämner att de i Stenå har tagit ett beslut att kyrkfikat ska vara gratis för att ingen ska känna att de behöver avstå av ekonomiska skäl. Speciella matpreferenser är också något som bör tas i beaktande när kyrkfikat serveras. Barn och allergiker är två grupper som han lyfter specifikt. I Nystad däremot har man valt att ta betalt men utan att kontrollera om människor betalar eller ej. Prästerna som arbetar i Nystad församling säger att de inte tror att det är så många som betalar men att det är bra att det finns den möjligheten för den som vill. Alla fyra prästerna jag pratat med menar att det är under kyrkfikat som de har möjlighet att lära känna nya människor och få reda på vad de har för längtan och möjligheter.

En annan form av inkludering är samtalet kring söndagens tema eller predikan. Erik berättar om hur de ett tag lade ut samtalsfrågor på serveringsbordet och där det fanns möjlighet att sitta. Samtalsfrågorna utgick från söndagens predikan. Det gör att människor får möjlighet att fundera och reflektera över vad som sagts och hur det går att applicera i sina egna liv.

7.3 Ansvar

Ansvarsfördelningen ser olika ut i de två undersökta församlingarna. I Stenå församling är det i första hand en ideell person som valt att engagera sig och ta ansvar för kyrkfikat, hen ser till

att det alltid finns fika men det finns inget uttalat att hen ska ansvara för det. Björn säger att kyrkan är som personens andra hem och att kyrkfikat är en viktig del att få ansvara för. I Nystad är det uttalat vem som har ansvaret. Varannan vecka är det husmor och varannan vecka är det tänkt att ideella ansvarar med stöttning av en diakon. Prästerna i Nystad berättar att det för tillfället är lite svårare än tidigare att få ideella att ställa upp på att ansvara för kyrkfikat. Det finns en önskan och en strävan efter att få fler ideella att ta ansvar för kyrkfikat då det ses som en möjlighet till att fördela ansvaret mer mellan ideella och anställda medarbetare.

7.4 Teologi och ecklesiologi

Går det att tolka kyrkfikat teologiskt? Så lyder en av frågorna prästerna fick under intervjuerna. Tre av dem är helt överens om att det var en självklarhet att det går att motivera kyrkfikat teologiskt, den fjärde menade att det ”mer var ecklesiologi än teologi” men efter lite fundering och reflektion kunde även hen tycka att det finns teologi i kyrkfikat. Gemensamt för dem är att de inte hade funderat över frågan tidigare.

Personerna jag intervjuat ger två olika motiveringar till att kyrkfikat går att tolka teologiskt. Den första är måltidsgemenskapen, det finns en måltidsgemenskap som delas i nattvarden där alla, tillsammans och var för sig får möta och ta emot Gud och det finns en måltidsgemenskap som är social där församlingen får möjlighet att möta varandra och dela erfarenheter och livet. Anna säger ”Jesus är lika intresserad av vår fysiska näring och fikat är både fysiskt och socialt.” Det blir alltså en förlängning av gudstjänsten och nattvarden där Jesus finns med församlingen i livet. Den andra motiveringen är tanken på kyrkan som Kristi kropp. De menar att kyrkan, både som den världsvida kyrkan och den lokala, är som en kropp och kyrkfikat ger den näring. Framför allt är det den sociala näringen som kroppen får på kyrkfikat. Den sociala konstruktion som kyrkfikat är kan väljas att ses som ger församlingarna potential att växa och utvecklas samt ger personerna som deltar i kyrkfikat förutsättningar till att arbeta som en enad kropp och se varandras styrkor.

När vi diskuterar begreppet Kristi kropp och hur församlingen utvecklar den och vad kopplingen mellan teologi och kyrkfika är säger Björn:

Den sociala gemenskapen i församling är ju en teologisk fråga också. Det är ju inte bara ett sätt att fånga in människor, utan det är ju att bygga den här kroppen, att gå ner i budskapen.

Med detta menar han att kyrkfikat är ett av de sammanhang där just byggandet av kroppen, sammanfogandet av delarna blir tydligt. För att fördjupa gemenskapen med församlingen anser han att det är viktigt att prästen har tid avsatt för att närvara vid kyrkfikat.

7.5 Vardaglig användning av kyrkorummet

När det kommer till placeringen av kyrkfikat menar alla fyra prästerna att de inte ser några problem teologiskt eller liturgiskt med att ha kyrkfika i kyrkorummet. Som jag skrev tidigare har det i Nystad inte alltid varit en självklarhet att ha kyrkfika och verkligen inte i kyrkorummet. Anna berättar att för 10–15 år sedan satte den dåvarande kyrkoherden ner foten och tog beslutet. Efter det så har det fungerat bra och Olof säger att det har en positiv effekt på hur gudstjänstbesökarna rör sig i rummet. Han säger:

Själva kyrkolokalen blir mer av ett hem, tycker jag alltså det man känner sig mer hemma i vår kyrka för att när vi äter där alltså det. Det blir liksom den automatiska förlängningen utav det här, vilket jag tycker är positivt.

Han berättar även om en förändring i hur människor rör sig i kyrkorummet under gudstjänsten, det finns en tillåtande atmosfär både under kyrkfikat och under gudstjänsten.

Kyrkan bli liksom mer som ett hem, man känner sig hemma i vår kyrka när man äter där. Det blir den automatiska förlängningen av det här och det tycker jag är positivt... Det blir naturligt för dem att vara där.

Vidare berättar Olof att det har blivit en rörlighet även under gudstjänsten ”man går till nattvarden, till förbönslapparna och tänder ljus. Det blir mer levande med den här rörelsen.” Han menar att det till viss del är kyrkfikats förtjänst att det blivit mer levande i kyrkan. Anna är dock inte lika positivt inställd. Det handlar i första hand om att det inte blir lika lätt att sitta ner och samtala i lugn och ro som det var när de hade kyrkfikat i den intilliggande lokalen. Detta för att det inte finns bord och stolar avsett för kyrkfika eller liknande. Alltså handlar det inte om det heliga rummet utan mer om den praktiska lösningen och hon hoppas på en lösning på logistiken när kyrkan inom en relativt snar framtid ska renoveras. Renoveringen är något som även Erik hoppas ska ge en ökad smidighet kring kyrkfikat då han enbart ser fördelar med att vara i kyrkan om det finns sittplatser för alla. Som det är nu finns det inte sittplatser för alla vilket gör att människor inte stannar lika länge.

I Stenå har kyrkfikat varit inne i kyrkorummet sedan innan Björn började jobba där och vad han vet så har det inte varit någon diskussion kring placeringen av kyrkfikat. Han ser bara fördelar med att ha kyrkfikat i kyrkorummet.

8 Diskussion

Detta kapitel är strukturerat på samma sätt som Teorikapitlet, jag kommer diskutera analysen med de teorier som jag tidigare presenterat.

8.1 Gudstjänstgemenskap

Martin Modéus ger en bild av hur gudstjänstgemenskapen kan upplevas ”på ett nytt sätt när vi lär känna varandra” han anser att bilderna av hur det borde vara i kyrkan inte ska få hindra gemenskapen.⁴⁸ När Olof berättar om hur församlingens gudstjänstfirande blivit mer livfullt och rörelse i rummet har blivit ett naturligt inslag i gudstjänsten berör det samma tankar som Modéus förmedlar. I *Om sann gemenskap* (2014) skriver Patrik Hagman den kristna gemenskapen kom ur det som står i Apostlagärningarna 2:41–46. Där står det beskrivet hur de första kristna delade livet med varandra genom gudstjänstfirande, tillbedjan, undervisning och delande av måltid.⁴⁹ Det finns en gudstjänstgemenskap som sträcker sig långt utanför gudstjänstens ordning, den sista delen i en gudstjänst heter sändningen vilket ger en aning om detta. I *Kyrkohandboken för Svenska kyrkan* (2018) lyder ett av sändningsorden ”Gud sänder oss att dela bröd och fred”⁵⁰ vilket innebär att brödet inte bara ska delas i söndagens gudstjänst under nattvarden utan hela tiden. Hagman beskriver det som att ”början på den kristna gudstjänsten är rätt vag, medan slutet är öppet.”⁵¹

Björn och Erik pratar om möjligheten att prata om livet under kyrkfikat, människor får möjlighet att möta och dela det goda och det onda. Erik berättar även om att det finns en vilja att hitta möjligheter för människor att hjälpa eller få hjälp av församlingsmedlemmar och då är kyrkfikat ett tillfälle som lämpar sig för detta. Hagman menar att den kristna gemenskapen bland annat är en tjänande gemenskap betyder att den inte är en gemenskap för en själv utan den finns till för andra.⁵² Annas beskrivning av kyrkfikats syfte som möjlighet att ”dela högsta glädje och djupaste sorg” stämmer väl överens med Lockneus uttryck

⁴⁸ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 241.

⁴⁹ Hagman, *Om sann gemenskap*, 115.

⁵⁰ *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, 142.

⁵¹ Hagman, *Om sann gemenskap*, 145.

⁵² Hagman, *Om sann gemenskap*, 150.

gemenskapande. När människor pratar med varandra och när andra gudstjänstfirares agens blir viktig kan gemenskapet börja.⁵³ Gemenskapet går att jämföra med livsvärlden. När gudstjänstfirarna går från den strukturerade gudstjänsten där systemvärlden är mest framträdande till kyrkfikat där det sociala och därmed livsvärlden har sin plats finns även gemenskapet.

Det finns en önskan och en vilja att skapa goda förutsättningar för gemenskap och det är i den gemenskapen som människorna kan öppna sig och våga dela glädje och sorg. I kyrkfikat går det att tänka att gemenskapande är en tredelad gemenskap. Det är det som Modéus använder sig av när han beskriver hur det dubbla kärleksbudet går att använda som formulering för grundrelationerna för gudstjänsten.

När det ska firas gudstjänst i en församling i Svenska kyrkan är det oftast prästen som leder den. Alla fyra informanterna anser att det är viktigt att avsätta tid för att möta församlingen i kyrkfikat efter firad gudstjänst. Det är ett av få tillfällen som det finns möjlighet att möta den gudstjänstfirande församlingen i livsvärlden där det inte finns en tydlig struktur för vad som ska eller bör finnas och göras. Modéus skriver dock att den andliga gåvan att skapa gemenskap inte nödvändigtvis behöver finnas hos prästen, det kan vara vem som helst som har den gåvan. ”Prästens uppgift är inte att vara den som kan allt” hen kan ha i uppgift att släppa över den uppgiften till någon annan.⁵⁴

När Lathrop skriver om försoningen menar han att det är viktigt att människor känner sig välkomna i den samlande gemenskapen i liturgin som finns i gudstjänsten men det är även viktigt att de känner sig välkomna till Gud. Lathrop menar att den ytliga gemenskapen som finns i gemenskapen är lätt att välkomna till men det är först när församlingen välkomnar människor som inte är en självklar del av den som de ges möjlighet att känna sig välkomna till Gud.⁵⁵ Detta ger de fyra informanterna uttryck för och framför allt pratar Olof om de ”spontana besökarna” som stannar på kyrkfika. De som inte alltid går till Nystads kyrka men som ändå blir välkomnade in.

8.2 Teologi och ecklesiologi

I livsvärlden hör ordet gemenskap hemma, kyrkfikat är en gemenskap öppen för den som vill komma. Men för att ett kyrkfika ska fungera behövs former, strukturer och ordningar vilket är ord som hör hemma i systemvärlden. Modéus menar att systemvärdens struktur behövs för

⁵³ Lockneus, *Kyrkbänksteologi*, 130.

⁵⁴ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 241.

⁵⁵ Lathrop, *Holy Things*, 130.

att livsvärldens gemenskap ska kunna växa.⁵⁶ De studerade församlingarna för inte statistik över antalet besökare till kyrkfikat, något som är förvånande i en organisation som Svenska kyrkan som för statistik över de flesta verksamheter. Trots att de inte vet i förväg hur många som förväntas komma så fungerar kyrkfikat bra, det finns fika för alla som önskar delta. Systemvärldens strukturer får livsvärldens spontanitet att fungera utan krångel.

När informanterna pratar om kyrkfikats teologiska kopplingar beskriver jag det i analysen som två olika motiveringar. Det finns dock ett tydligt samband mellan dessa två teologiska förklaringar. Två av prästerna tänker på kyrkfikat som en måltidsgemenskap om än annorlunda än nattvarden men ändå ett delande av måltid i kristen gemenskap. I Paulus nattvardsteologi finns med bestämdhet gemenskapen som en av de viktigaste delarna. Han skriver:

Brödet som vi bryter, ger det oss inte gemenskap med Kristi kropp? Eftersom brödet är ett enda, är vi – fast många – en enda kropp, för alla får vi vår del av ett och samma bröd. (1 Kor. 10:16b-17)

Den som är van vid att fira mässa känner igen delar av citatet från ”brödsbrytelsen” i instiftelseorden.⁵⁷ Detta för ihop de båda förklaringarna av kyrkfikat då Kristi kropp är alla kristna och i nattvarden förenar den kroppen till en. När nattvardsbordet är dukat och församlingen välkomnas till att dela den kallas det kommunion vilket har sitt ursprung i det latinska ordet *communio* som betyder gemenskap. Fredrik Modéus skriver om *communio*-ecklesiologi vilket är ett begrepp som används av teologer för att lyfta fram kyrkan som gemenskapsgrundad.⁵⁸

Erik beskriver hur kyrkfikat inne i kyrkobyggnaden ger flera synergieffekter. Han berättar om samtalslapparna som var utveckling av predikan men även om tanken om att sammanlänka människor som kan finnas för varandra även utanför söndagens gudstjänst. Samma resonemang finns i *Mod att vara kyrka* (2005) där Modéus reflekterar kring Ola Tjørholms tankar om en horisontell gemenskap i den kristna kyrkan. Modéus förklarar att ingen människa kan vara kristen för sig själv utan det är i gemenskap med andra som hon kan leva det kristna livet. Han menar att kyrkan med gudstjänster och andra samlingar är

⁵⁶ Modéus, *Gudstjänstens kärnvärden*, 244.

⁵⁷ *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, 131.

⁵⁸ Modéus, *Mod att vara kyrka*, 58.

utgångspunkten för ett kristet liv. Man behöver inte ständigt omge sig av andra människor men ”gemenskapen går före det individuella.”⁵⁹

Det finns från prästernas sida en önskan och en vilja att nå gemenskap och inkludering men som jag uppfattar det finns det ingen uttalad planering eller gemensam tanke för att lyckas. Det får mig att fundera över hur viktigt kyrkfikat är eller om det verkligen är tillräckligt prioriterat.

8.3 Vardaglig användning av kyrkorummet

I Nystad församling berättar både Anna och Olof om diskussionen kring kyrkfikats vara eller icke vara, huvuddiskussionen låg främst kring att kyrkfikat inte var något som kyrkan skulle bjuda in till. Olof berättar dock att det i diskussionen fanns de som ansåg att ”om det skulle vara kyrkfika så fick det absolut inte vara i kyrkan.” detta går att få stöd för i *Bibeln* i berättelsen som kallas ”tempelrensningen.” (Mark 11:17) Jesus blir arg på människorna som bedriver handel i templet och citerar Jesaja 56:7

Står det inte skrivet ”Mitt hus ska kallas ett bödens hus för alla folk.” Men ni har gjort det till ett rövarnäste”

Tempelrensningen och människor som är emot vardagligt användande av kyrkorummet går att jämföra med KG Hammars ord inför biskopsmötet 2001. Det finns även stöd för vardaglig användning av kyrkorummet i Kyrkoordningens 10:e kapitel där det står att kyrkan ska vara öppen för församlingen när den verksamhet som bedrivs inte ”kränker kyrkorummets helgd.”⁶⁰ Det behöver alltså inte tolkas som att kyrkan enbart får användas som hus för bön och kyrkliga handlingar. Det finns ett utrymme för människors olika uttryck för tro så länge som det görs med respekt för det heliga rummet. När jag dessutom har med mig berättelsen som Olof delade med sig av. Hur människor känner sig mer hemma i kyrkorummet efter införandet av kyrkfika. Blir det svårt att se hur det skulle vara något som ”kränker kyrkorummets helgd” eller går att jämföra med den handelsplats som var anledningen till ”tempelrensningen” i Markusevangeliet.

Lathrop anser att det finns en risk för att människor gör saker heliga utöver vad som är rimligt. Det är bara Helig ande som kan göra så att saker blir heliga, inte människor. Det

⁵⁹ Modéus, 61.

⁶⁰ ”Kyrkoordningen,” kapitel 10.

heliga ska användas av de heliga.⁶¹ När Anden ger människorna liv i skapelseberättelserna i *Bibeln* blir människorna heliga skapelser. I nattvarden får människor påfyllnad av helighet i form av Kristi kropp och blod. Kyrkan är även den helig då den är ett Guds hus och den ska användas av de heliga.

Som jag nämner tidigare pratar Olof om de ”spontana besökarna” som kommer på gudstjänst. Det är de som inte bor i Nystad och inte kommer regelbundet men som kan dyka upp för att de befinner sig där på semester eller liknande. De stannar kvar på kyrkfika oftare nu när kyrkfikat erbjuds inne i kyrkorummet. Tidigare var det bara de regelbundna besökarna som följde med till den intilliggande lokalen där kyrkfikat serverades.

9 Slutsats

Detta kapitel innehåller en sammanfattande slutsats. Jag kommer presentera svar på min frågeställning och utifrån egen reflektion presenterar vad jag kommit fram till och frågor som väckts i mig under arbetets gång.

De fyra prästerna som jag intervjuat har vittnat om att kyrkfikat är ett bra tillfälle för dem att skapa gemenskap med den församling som de tjänstgör i. Det ger dem möjlighet att träffa församlingsmedlemmar som de inte träffar annars och det ger alla möjlighet att delta så länge eller kort som de vill. Det är, enligt prästerna, viktigt att de har tid avsatt för att delta i kyrkfikat men det gör inget om det någon gång ibland inte hinns med. Detta går att knyta an till det Modéus skriver om att det inte nödvändigtvis behöver vara prästen som är den sociala gemenskapande personen i kyrkfikat. Alla människor har olika gåvor. Det är dock viktigt för mina informanter att ha en god anknytning till församlingen vilket gör att de anser det viktigt att närvara i den mån det är möjligt.

I de två församlingarna finns en strävan efter att få ideella att engagera sig. Det tar sig i uttryck bland annat i kyrkfikat. I Nystad finns en plan på att det varannan vecka är ideella som ansvarar för kyrkfikat och i Stenå är det en ideell som ansvarar för det. I Nystad jobbar diakonerna med de ideella i kyrkfikat vilket gör att jag inte har information om hur planeringen går till. Det finns dock inte med någon planering för kyrkfika när gudstjänsten planeras cirka en och en halv vecka innan den ska genomföras. I Stenå är det den ideella själv som planerar och strukturerar och Björn som är präst där är nöjd med att det fungerar så bra. Hur det ska gå när den ideella inte kan eller orkar mer är något de får ta tag i då.

⁶¹ Lathrop, *Holy Things*, 119.

Livsvärlden och systemvärlden får möjlighet att samspela med varandra i kyrkfikats sammanhang och när dessa två samspelar finns möjligheter för människor att uppleva en delaktighet oavsett vilken av världarna man har mest dragning mot. Det går att studera kyrkfikat i ljuset av levd ecklesiologi då det är ett sammanhang som förändras och anpassas beroende på vem som kommer, vilken söndag det är samt vilken tradition som finns i den studerade församlingen. Lockneus uttryck gemenskapande är en fortsättning på den levda ecklesiologin som jag kommer bära med mig efter den här uppsatsen och in i kommande uppsatser då det beskriver det jag tror kyrkfikat har som huvudsyfte.

Som jag skrev i kapitlet ”avgränsning” saknas gudstjänstdeltagarnas perspektiv. Det är något jag kommer bära med mig och hoppas på att det kommer finnas möjlighet att undersöka även det perspektivet. Även om prästerna kunde berätta ingående om hur de upplever stämningen och effekterna av kyrkfikat så blir det inte samma sak när man samtalar direkt med deltagarna.

Det finns inget hos de präster som jag intervjuat som talar för att det skulle vara fel att fika inne i kyrkorummet. Innan jag påbörjade mitt arbete hade jag föreställningen om att det skulle finnas någon tveksamhet eller svårighet liturgiskt eller teologiskt men jag fann bara positiva tankar. Det som skulle kunna vara negativt var att rummen inte är anpassade för aktiviteter som fika men det fanns många tankar kring hur det med lätthet skulle gå att åtgärda. Det var olika positiva saker som lyftes fram av prästerna. Björn menade att det var smidigt då församlingshemmet ligger på andra sidan gatan. De är relativt få i Stenå och det blir alltså inte trångt runt bordet som finns anpassat för kyrkfikat. Vid större sammankomster flyttar de över kyrkfikat till församlingshemmet och då är det annonserat i förväg att det ska ske något speciellt. I Nystad var en av de fördelar som alla tre prästerna nämnde att de inte tappade folk så som de gjorde när de bytte till annan lokal. Den fördel som förvånade mig var den som Olof nämnde, att människor upplevdes känna sig mer hemma i kyrkan sedan de började fika i kyrkorummet.

När jag varit ute och genomfört intervjuerna har prästerna frågat kring tidigare forskning. De menar att det är ett viktigt område då det är ett tillfälle där de träffar den gudstjänstfirande församlingen. De uttrycker en önskan om återkoppling när min studie är färdig eftersom det är ett hål i forskningsvärlden när det kommer till kyrkfikats betydelse för församlingarna.

Källförteckning

- Dalen, Monica. *Intervju som metod. 2.*, Utökad upplaga. Malmö: Gleerups utbildning, 2015.
- Hagman, Patrik. *Om sann gemenskap: att leva i en kapitalistisk hederskultur*. Skellefteå: Artos & Norma, 2014.
- Hedvig Brander Jonsson. ”Aspekter på det heliga rummet inom Svenska kyrkan”. *Svenskt gudstjänstliv* 2008. Åtkomstdatum 04 april 2024.
<https://journals.lub.lu.se/sgl/article/view/6188>.
- Holmberg, Andreas. *Kyrka i nytt landskap: en studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos Academic, 2019.
- Ideström, Jonas. *Lokal kyrklig identitet: en studie av implicit ecklesiologi med exemplet Svenska kyrkan i Flemingsberg*. Bibliotheca Theologiae Practicae 85. Skellefteå: Artos, 2009.
- Jonas Bromander och Anders Bäckström. *Kyrkobyggnaden i det offentliga rummet: en undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället*. Uppsala: Svenska kyrkans centralstyrelse, 1995.
- KG Hammar. *Det heliga rummet. Om upplåtelse av kyrka*. Biskopsmötet, 2001.
- Kjell Byström, Torsten Ellwyn, Björn Svärd, och Kjell Wiklund. *Växtplatser: en studie i evanagelisation: inför prästmötet 1980 i Strängnäs stift*. Stockholm: Skeab Tryckmans, 1980.
- Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum AB, 2018.
- ”Kyrkoordningen”. Svenska Kyrkan, 2024.
- Lathrop, Gordon W. *Holy Things: A Liturgical Theology*. 1. paperback ed. Minneapolis: Fortress Press, 1998.
- Lockneus, Elin. *Kyrkbänksteologi: en studie av gudstjänstfirares liturgiska praktikers teologi*. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag, 2023.
- Modéus, Fredrik. *Mod att vara kyrka: om församlingsbygge och kyrkans identitet*. Stockholm: Verbum, 2005.
- Modéus, Martin. *Gudstjänstens kärnvärden: om relationer, värden och form i gudstjänsten*. Stockholm: Verbum, 2013.
- Per Månson. *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. 9. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2015.
- Smaka Sverige. ”Den svenska fikakulturen | Smaka Sverige”. Text, 18 augusti 2022.
<https://smakasverige.se/nyheter/nyhetsarkiv/2022-08-18-den-svenska-fikakulturen>.

Therese Götberg. "Kyrkkaffe - gemenskap och tradition". *Hej livet*, 28 oktober 2022.

<https://www.hejlivet.se/kyrkkaffe-gemenskap-och-tradition/>.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Hur länge har du varit präst?

Hur gammal var du när du prästvigdes?

Har du arbetat med något annat innan du blev präst?

Hur länge har du varit i denna församling?

Hur går planeringen inför en söndagsgudstjänst till? Vilka är med och planerar och finns det tankar på kyrkfikat i planeringsstadiet?

Hur många kommer ungefär på en gudstjänst? Stannar alla på kyrkfika? Hur många stannar?

Vem eller vilka ansvarar för framplockning och undanplockning av kyrkfikat? Är det samma varje vecka, ett rullande schema eller finns det någon annan struktur?

Vad serveras som fika?

Vad kostar kyrkfikat?

Har det funnits någon diskussion kring placeringen?

Vad tänker du att kyrkfikat har för syfte?

Har det funnits någon diskussion i församlingen kring kyrkfikats utformning och placering?

Hur tänker du kring placeringen av kyrkfikat i kyrkorummet?

Är det viktigt att prästen har tid avsatt för kyrkfikat?

Går det att motivera kyrkfikat teologiskt?

Är det något annat du vill berätta om som jag inte frågat om?